

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БОЛІБРУХ Н. Б.,
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
(ПВНЗ «Львівський університет
бізнесу та права»)

УДК 343.543

**ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ СТУДЕНТА ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ З МЕТОЮ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ
КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ**

У статті визначено основні напрями використання кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти з метою удосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Проаналізовано шляхи реалізації окремих видів кримінологічних моделей студента закладу вищої освіти в залежності від етапів індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Доводиться їх важливе значення для кримінологічного планування.

Ключові слова: *індивідуальна профілактика, кримінологічна модель, студент закладу вищої освіти, корисливо-насильницькі злочини проти власності, кримінологічне планування.*

В статье определены основные направления использования криминологической модели студента учреждения высшего образования в целях совершенствования индивидуальной профилактики корыстно-насильственных преступлений против собственности. Проанализированы пути реализации отдельных видов криминологических моделей личности студента учреждения высшего образования в зависимости от этапов индивидуальной профилактики корыстно-насильственных преступлений против собственности. Доказывается их важное значение для криминологического планирования.

Ключевые слова: *индивидуальная профилактика, криминологическая модель, студент учреждения высшего образования, корыстно-насильственные преступления против собственности, криминологическое планирование.*

The article defines the main directions of using the criminological model of student institutions of higher education in order to improve the individual prevention of selfish-violent crimes against property. The ways of implementation of separate types of criminological models of student institutions of higher education according to stages of individual prevention of selfish-violent crimes against property are analyzed. They prove their importance for criminological planning.

Key words: *individual prevention, criminological model, student institutions of higher education, selfish-violent crime against property, criminological planning.*

Вступ. Профілактична діяльність завжди посідала одне з провідних місць у системі юридичної практики в різні історичні періоди [1, с. 35–39]. Зокрема, у сучасних умовах її реалізація відбувається з урахуванням демократичних перетворень і на належному науковому підґрунті.

Профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються студентами закладів вищої освіти (далі – ЗВО), зокрема індивідуальна, транслюється крізь призму механізму соціального і правового регулювання, соціальних цінностей та соціальної справедливості, специфічних форм і методів впливу на відповідні об'єкти з метою недопущення злочинної поведінки [2, с. 23]. В концептуальному плані профілактика злочинів – це діалектична єдність ідей, теоретичних положень щодо особливостей цього виду юридичної практики, специфічних механізмів впливу на злочинні прояви. Сучасна практика ставить перед теорією пізнання нагальні завдання, що потребують їх ефективного вирішення.

Необхідність розроблення нових досконалих технологій реалізації профілактики злочинів та їх окремих видів задекларована у ключових положеннях Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст. [3, с. 4–30]. Таким чином, розробка актуальних питань, пов'язаних із можливостями використання кримінологічної моделі студента ЗВО, з метою удосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності є актуальним завданням сучасного наукового супроводу цього виду юридичної практики.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів і шляхів використання кримінологічної моделі студента ЗВО з метою вдосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Результати дослідження. Актуальні питання застосування кримінологічних моделей у практиці запобігання злочинам розглядалися, зокрема, у працях Ю.В. Александрова, Г.А. Авансова, Ю.М. Антоняна, О.О. Білоусова, Ю.Д. Блувштейна, С.Є. Віцина, В.В. Голіни, О.М. Джужи, А.П. Закалюка, М.О. Ларченко та низки інших вітчизняних та закордонних провідних учених. При цьому зазначалося, що знання типового дає змогу вносити корективи до систем і запобіжних заходів індивідуального та загального характеру, вдосконалення системи соціального контролю, покращення виховної та профілактичної роботи. Зокрема, типологічна модель злочинця має яскраво виражену практичну спрямованість та виконує функцію диференціації.

Водночас актуальні питання використання кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти з метою індивідуальної профілактики до цього часу ретельно не розглядалися. Під профілактикою злочинів розуміється діяльність державних органів, громадських організацій, формувань і окремих громадян із виявлення і усунення причин злочинів та умов, які їм сприяють, а також вжиття відповідних заходів до конкретних осіб із метою подолання чи нейтралізації їхніх негативних поглядів, звичок, нахилів [4, с. 78–81]. Її важливою складовою частиною є індивідуальна профілактика, зокрема зі студентами ЗВО у напрямі запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Особливості останньої, передусім, пов'язані зі специфічними кримінологічними характеристиками об'єктів профілактичного впливу (студенти ЗВО, суб'єктивні та об'єктивні чинники, що викликають у них готовність до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності), а також суб'єктів профілактики, форм та методів реалізації такої діяльності.

Індивідуальна профілактика злочинів – це своєрідна форма розв'язання протиріч між особою та суспільством. Зазвичай вчиненню студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності передують наявність внутрішнього особистісного конфлікту, що може виникати на різних рівнях його комунікації в соціумі. Отже, індивідуальна профілактика має здійснюватися поетапно:

1 – діагностування наявності у студента ЗВО наявності внутрішнього особистісного конфлікту, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності;

2 – коректне визначення сфери виникнення міжособистісного конфлікту, де є суперечка особистісного, групового чи суспільного інтересів студента ЗВО;

3 – пошук найдоцільніших засобів впливу на емоційно-вольову сферу студента ЗВО з метою його «виходу» з кризової ситуації правомірним шляхом;

4 – планомірне застосування заходів індивідуального виховно-профілактичного впливу щодо студента ЗВО, який перебуває в стані внутрішнього особистісного конфлікту у зв'язку з виникненням кризової ситуації;

5 – супровід студента ЗВО, який перебував у стані внутрішньо особистісного конфлікту, у зв'язку з виникненням кризової ситуації з метою запобігання рецидиву, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності.

Розглядаючи шляхи реалізації індивідуальної профілактики зі студентом ЗВО з метою недопущення вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності, варто зазначити, що діагностування та коректне визначення сфери виникнення міжособистісного конфлікту, передусім, має здійснюватися кураторами-наставниками навчальних груп, методистами, що мають комунікувати з батьками студента. Окрім цього, важлива роль у цьому напрямі відводиться викладачам, одногрупникам, друзям із найближчого навчального чи побутового середовища, студентському активу. Як засвідчують результати сучасних психологічних досліджень, індикаторами наявності у студента ЗВО внутрішньо особистісного конфлікту можуть бути негативні емоційні стани (агресивність, фрустрація, тривожність, зниження самооцінки, невпевненість у собі тощо). У зв'язку з цим студент ЗВО зазвичай переживає невдоволення своїм становищем у навчальному колективі, відчуває особистісний психологічний дискомфорт [5, с. 7]. Такий стан, як правило, позначається у втраті інтересу до навчання, послабленні емоційного контакту на рівні навчальної групи, а також безпідставних пропусках занять, незначних локальних побутових конфліктах тощо.

На етапах застосування засобів впливу на емоційно-вольову сферу студента ЗВО та його супроводу з метою «виходу» з кризової ситуації правомірним шляхом та недопущення вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності ключова роль має відводитися відповідним фахівцям – кризовим психологам із додатковим залученням, за потреби, вузькопрофільним спеціалістам у кожній конкретній ситуації індивідуально.

Відповідна діяльність характерна для раннього етапу індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються студентами ЗВО. Якщо студент вчиняє дисциплінарні проступки у ЗВО, не дотримується правил співжиття у студентському гуртожитку, вчиняє дрібні адміністративні правопорушення тощо, тоді з метою недопущення подальшого розвитку його асоціальної поведінки доцільно практикувати низку стягнень за їх вчинення.

Якщо така діяльність виявилась мало ефективною та у студента ЗВО все ж таки сформувався намір вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності або ж його вчинення вже розпочато на стадіях готування чи замаху, застосуються заходи-перешкоджання, припинення розпочатої злочинної корисливо-насильницької злочинної діяльності проти власності з метою недопущення її завершення та відвернення, мінімізації матеріальної шкоди. На цьому етапі індивідуальної профілактики задля отримання відповідної інформації застосовуються оперативні дані, а реалізація відповідних заходів в основному покладається на правоохоронні органи.

З учиненням студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності профілактична робота не припиняється. З цього часу розпочинається профілактика рецидиву.

Індивідуальна профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, передбачає їх виправлення та корегуючий вплив на різних етапах розвитку їхньої негативної поведінки шляхом усунення несприятливого зовнішнього впливу, зміни соціальної спрямованості, яка сформувалась під впливом помилкових уявлень, поглядів, переконань, шкідливих звичок, нахилів, інтересів й устремлінь. При цьому найбільш значимою у цьому сенсі є рання індивідуальна профілактика, яка реалізується до того часу, як в особи виникло бажання, сформувалася мотивація вчинити злочин. Запорукою успішної індивідуальної профілактики на різних етапах розвитку корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності є чітке та правильне розуміння об'єкта впливу та отримання належних знань про нього [6, с. 453].

Об'єктом індивідуальної профілактики, передусім, є:

- особа, яка може вчинити чи вчинила злочин, у комплексі її криминологічних параметрів;
- причини можливої протиправної поведінки;
- умови, які цьому сприяють;

– конкретні життєві ситуації, що супроводжують вчинення злочину в кожному окремо-му випадку.

Несприятливе формування особистості невід’ємно пов’язане з виникненням антисуспільних поглядів, навиків, звичок, тобто антисуспільної установки та, зокрема, корисливо-на-сильницького спрямування проти власності. Планування усієї індивідуально-профілактичної діяльності має здійснюватися з урахуванням особливостей виду антисуспільної установки. У цьому разі це – корисливо-насильницька. Осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, у тому числі студентів ЗВО, з-поміж інших типів злочинців вирізняє найвищий рівень імпульсивності в поєднанні зі зневагою до правих приписів [7].

Індивідуальна профілактика передбачає урахування сутності та форм зовнішнього прояву тих психологічних особливостей і соціально-психологічних умов середовища, які призводять до формування у свідомості правопорушника асоціальних, а згодом антисоціальних поглядів, переконань і звичок. Як видається, з цієї метою доцільно скористатися типологічною моделлю особи злочинця, що не лише репрезентує сутнісні особистісні характеристики, але й типові зразки поведінки осіб, які вчиняють відповідні злочини. Це пояснює, чому особа обрала саме насильницький спосіб задоволення власних корисливих цілей, індивідуальних потреб, а також саме злочинний спосіб вирішення суперечності чи «виходу» з міжособистісного конфлікту, що саме спонукало її до цього. Типологія суттєво пояснює, чому особа чинить так, а не інакше, відповідно, сприяє уточненню заходів індивідуально-профілактичної роботи [8, с. 11–12].

У контексті заявленої теми пропонується використати типологічну модель студента ЗВО з корисливо-насильницькою спрямованістю, що розроблена за комплексним критерієм, який дає змогу відтворити механізм взаємодії найістотніших суб’єктивних і об’єктивних чинників, пов’язаних з особливостями вчинення студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності [9, с. 31–32].

Тип особистості, у тому числі студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, – це своєрідна модель, відповідним чином систематизована кримінологічна інформація, яка дає змогу встановити відповідність особистості конкретного індивіда саме цій моделі. Її використання з практичною метою дає змогу прогнозувати розвиток і подальшу зміну поведінки індивіда згідно з типовою в умовах об’єктивної дійсності. У контексті індивідуальної профілактики цей вид/прийом інтелектуальної діяльності можна позначити як «розпізнавання образів», що має важливе практичне значення для визначення найдієвішого механізму індивідуально-профілактичного впливу, застосування ефективного комплексу заходів та методів впливу на особистість.

Так зване «розпізнавання образів», що здійснюється на підставі типологічної моделі, зокрема студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, передбачає застосування низки процедур:

– послідовне проведення кримінологічної типологізації особистості, шляхом діагностування й узагальнення системи характеристик (співвідношення корисливої цілі та актуальної потреби студента закладу вищої освіти; встановлення рівня агресивності на тлі інших морально-психологічних якостей і властивостей; визначення змісту проблемної життєвої ситуації тощо) з метою їх зіставлення із заздалегідь заданою кримінологічною моделлю у рамках окремих типів (наприклад, «зухвалий агресивно-корисливий», «ситуативний агресивно-корисливий», «нестійкий агресивно-корисливий», «занедбаний агресивно-корисливий»);

– ідентифікація, що передбачає визначення типу особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, до якого цей індивід у комплексі його кримінологічних характеристик найбільшою мірою належить;

– систематизація типових ознак індивіда (у межах визначеного типу), а також ознак, що в межах типового, додатково характеризують студента ЗВО як об’єкта індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності;

– вибір форм, заходів та методів, застосування яких зазвичай практикується у рамках відповідної кримінологічної моделі студента корисливо-насильницького типу, що вчиняє злочини проти власності;

– внесення коректив, зважаючи на встановлені додаткові кримінологічні характеристики, що притаманні конкретному студенту ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності, шляхом уточнення типової схеми індивідуальної профілактики у рамках конкретного корисливо-насильницького типу, що вчиняє злочини проти власності.

Отже, так званий метод «розпізнання образів» ґрунтується на визначенні й вивченні особистісних якостей та поведінкових проявів, що типово приманні особі та, зокрема, студенту ЗВО, який вчинив корисливо-насильницькі злочини проти власності. У кримінологічному значенні застосування цього методу, передусім, сприяє уточненню індивідуально-профілактичної роботи, що істотно покращує її ефективність із метою недопущення вчинення злочинів, зокрема, корисливо-насильницьких проти власності студентами ЗВО. Водночас використання типологічних кримінологічних моделей має практичне значення задля прогнозування можливої злочинної поведінки. Не можна оминати увагою погляди тих вчених-кримінологів, які, посилюючись на людську унікальність, неповторність, часом імпульсивність чи спонтанний характер вчинків, заперечують доцільність прогнозування індивідуальної злочинної поведінки [10, с. 123]. З цим твердженням можна погодитися лише частково. Як зазначав провідний вітчизняний учений А.Ф. Зелінський, в однорідних групах прогноз індивідуальної злочинної поведінки достовірніший. При цьому менша надійність прогнозування індивідуальної злочинної поведінки не перекреслює його пізнавального та практичного значення [10, с. 123].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що в сучасних умовах успішна реалізація індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі щодо студентів ЗВО, видається можливою за умови ефективного науково обґрунтованого інформаційно-аналітичного забезпечення. У цьому контексті найбільш продуктивним видається цільове використання різних видів кримінологічних моделей, зокрема студента ЗВО (типології, кримінологічного портрету, структурної чи моделі формування особи злочинця).

Водночас їх використання має бути диференційованим, залежно від рівня систематизації у рамках конкретного виду кримінологічної інформації та з огляду на характер поставленого завдання, що потребує вирішення у рамках індивідуальної профілактики, зокрема корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються студентами ЗВО. Окрім цього, використання суб'єктами індивідуальної профілактики кримінологічних моделей розвиває творчий підхід до планування форм і заходів недопущення вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності студентами ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Данилова С.И. Особенности формирования и развития профилактики преступлений, осуществляемой на стадии предварительного расследования, в советский период. История государства и права. 2013. № 24. С. 35–39.
2. Жалинский А.Э., Костицкий М.В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов: Изд-во «Вища школа», 1980. 212 с.
3. Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття. Інформаційні бюллетень. 2007. № 9. С. 4–30.
4. Заросинський Ю., Рощина І. Запобігання злочинам: деякі питання теорії і практики. Право України. 2003. № 10. С. 78–81.
5. Дубчак Г.М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі: автореф. дис. ... канд. псих. наук: спец. 19.00.01. Київ, 2000. 17 с.
6. Философский энциклопедический словарь. М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1983. 840 с.
7. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступления и наказания. М.: Пенатес-Пенаты, 2017. 451 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5392269788>.
8. Заболотный И.Ф. Причины современной преступности несовершеннолетних и ее предупреждение. М.: Юридлит, 2004. 296 с.
9. Болібрух Н. Типологіческая модель личности студента ВУЗа с антиобщественной корыстно-насильственной направленностью. *Leges si Viata*. 2017. Nr. 11/2 (311). С. 28–32.
10. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Кримінологія: Курс лекцій. К.: МАУП, 2002. 289 с.

